

ברגן-בלזן בישראל
IRGUN SH'ERIT HAPLETA

ארגון שארית הפליטה
BERGEN-BELSEN ISRAEL

הקול שלנו

אונדזער שטימע

Our Voice

הרמטכ"ל נפגש עם
ניצולת ברגן-בלזן
עמ' 3

Bulletin No. 6
April 15th 2013

גיליון מס' 6
יום העצמאות תשע"ג 15 אפריל 2013

חברים יקרים,

לפני 68 שנה ב-15 באפריל 1945, האיר הבוקר על מחנה הריכוז המדכא ברגן-בלזן, שהיה הגיהנום עלי אדמות עבור יושביו האומללים. אחר הצהריים כבר עברו עשרות אלפי האנשים שנכלאו בו, מהפך עמוק בחייהם. שנים של תיקווה ואמונה הצדיקו עצמן - החירות הגיעה!

כמה סימלי שהשנה חל יום השחרור מברגן-בלזן בדיוק בערב יום העצמאות של מדינת ישראל. אנשים חופשיים, מדינה חופשית - פסגת החלומות של ניצולי השואה. תמונת השער של הגיליון מוקדשת למפגש בין הרמטכ"ל **רב-אלוף בני גנץ** - שאמו מלכה ז"ל השתחררה בברגן-בלזן - לבין משוחררת ברגן-בלזן **אסתר פרידמן**, שניצלה בידי **מלכה גנץ**. היש שילוב סימלי מזה?!

למרות שהדור הראשון לגאולה הולך ונעלם, אנחנו פועלים במרץ להזרים חיים חדשים לארגון הניצולים בישראל. אנו יוזמים פעילויות רבות עבור הניצולים וילדיהם, כולל פרסום מגזין זה בעברית ובאנגלית, המופץ בכל העולם. השנה סיימנו בבית הפלמ"ח והרמנו כוסית לראש השנה, חגגנו ברוב עם את חג החנוכה, ב-17 באפריל נקיים עצרת לציון יום השחרור מברגן-בלזן, בקיץ נבקר בבית הנשיא ברחובות, ועוד.

פעילות הארגון שלנו חוצה גבולות ואנו שותפים לפעילות ההנצחה הנעשית בברגן-בלזן. מתוך כוונת האחריות הזו פנינו בהצגה הדורשת לכלול אתרים חשובים להיסטוריה של הורינו ושלנו, הנמצאים במחנה העקורים לשעבר, כחלק ממתחם ההנצחה והתייעוד בברגן-בלזן, כאשר הצבא הבריטי יפנה את המקום.

אנו שמחים לארח בגיליון זה את ידידנו **מר סם בלוך** מניו-יורק ואת **ד"ר האבו קנר** מגרמניה. הגיליון עומד בסימן הצהרת הניצולים והצהרת בני הדור השני, שהיו גולת הכותרת של האירועים בחודש נובמבר 2012, במלאת 60 שנה להקמת מרכז ההנצחה הראשון בברגן-בלזן, ועל כך בכתבתו של **אריה אולבסקי**. בנוסף לדור הניצולים, גם הדור השלישי משתתף הפעם - **אורית זאבי ושחר אולבסקי** מספרים על חווית הביקור בפולין.

אנו מבקשים להודות מקרב לב לעו"ד מיכאל פירסט ולקהילת יהודי הנובר על תרומתם הנדיבה, שאיפשרה לנו להוציא לאור עתון זה.

**בברכת יום עצמאות שמח!
יוכי ריץ-אולבסקי**

**הקול שלנו - אונדזער שטימע
Unzer Sztyme - Our Voice**

בהוצאת ארגון שארית הפליטה ברגן-בלזן בישראל
ת"ד 8199, תל אביב-יפו 61081
P.O. Box 8199, 61081 Tel-aviv, ISRAEL
irgun.bergen.belsen.israel@gmail.com

עורכת ראשית: **יוכי ריץ-אולבסקי**
Editor-in-Chief: Jochi Ritz-Olewski

עורכים: **אריה אולבסקי, שרה גולנדסקי**
Editors: Arie Olewski, Sara Golandski

עיצוב והפקה: **פרסום המערכת טל. 03-5567373**

חברי הנהלת הארגון: **אריאל יהלומי - יו"ר, זאב פישלר, טוני דריילינגר, שרה גולנדסקי, ציפי קיכלר, יוכי ריץ-אולבסקי, תרצה זאבי**. גזבר: **פיני דריילינגר**

Dear Friends,

68 years ago, on April 15th 1945, the unfortunate inhabitants of Bergen-Belsen concentration camp woke up to another miserable morning. By that afternoon, thousands of people, prisoners of this horrible camp, have already witnessed an extreme change in their lives. Years of hope and faith proved to be justified - they were Free!!

It seems symbolic that this year, the Day of Liberation happens to be on the same day of Israel's Independence Day. Free People, a Free State - the climax of the dreams of Holocaust Survivors.

Therefore, the front page is dedicated to the visit IDF Chief of General Staff **Benny Gantz** paid to **Esther Friedman**, a Bergen-Belsen Survivor.

Although the numbers of the first generation are waning, we do our best to inject new life to our Irgun, keeping an on-going activity for survivors and their descendants. We issue this international Newsletter, we organized a tour to the Palmach Museum, welcomed Rosh-Hashanah

together and had a big party on Hanukah. On April 17th 2013 we will celebrate the Bergen-Belsen Liberation Day and in the summer we will visit the Haim Weizmann Institute in Rehovot.

Our Irgun is active also abroad and we share the problems and decisions concerning the commemoration of the past in Bergen-Belsen. That is why we addressed the Prime Minister of Niedersachsen and German federal officials asking to ensure the preservation of historical sites of the former DP camp, once the British Army leaves.

In this sixth issue of "Our Voice" - "Unzer Sztyme" we are glad to present articles by **Sam Bloch** from New York and **Dr. Habbo Knoch** from Germany. **Arie Olewski** describes the highlight of the events in November 2012, marking the inauguration of the memorial center 60 years ago: A public Statement of the Survivors addressed to future generations, in which they handover the legacy of documentation of Bergen-Belsen to the second generation, and the following Statement of the Second Generation. Survivors write about their memories and representatives of the third generation - **Orit Zeevi** and **Shahar Olewski** share their impressions of Poland.

We would like to express our deepest gratitude and thank Mr. Michael Furst and the Jewish Community in Hanover for their generous support, which enabled us to publish this Newsletter.

**We wish you Happy Independence Day!!
Jochi Ritz-Olewski**

והחלה לעבוד במפעל מתכת. לקראת מפלת הנאצים הועברה אסתר, יחד עם קבוצה של 500 בנות נוספות, למחנה הריכוז ברגן-בלזן.

התנאים הקשים בברגן-בלזן הביאו לכך שהיא חלתה בטיפוס, וכשמצבה הידרדר היא הושלכה אל ערימת הגופות. מי שהצילה אותה אז הייתה מלכה, אמו של הרמטכ"ל. היא הוציאה אותה מערימת הגופות. אסתר הייתה חולה מאוד ואינה זוכרת דבר. היא שמעה את הסיפור רק כאשר באה לנחם את מלכה על מות בעלה, אביו של הרמטכ"ל. בסיום המלחמה עברו השתיים לבית חולים בשוודיה ונשארו שם, עד שעלו לארץ בספינת המעפילים "חיים ארלוזורוב".

אסתר הייתה בת 16 כשהגיעה לארץ, והצטרפה לכפר הנוער החקלאי "מקווה ישראל" ובגיל 17 התחתנה עם שמואל, גם הוא ניצול שואה. במשך שנים עבדה כגננת, ואחר כך עבדה עם בעלה שהיה סוכן ביטוח. הקשר בינה לבין מלכה גנץ נמשך שנים לאחר שהגיעו לארץ. הן דיברו בתדירות גבוהה בטלפון ונפגשו אחת לחודש. אסתר נהגה לכנות את מלכה - "וסרי" על שם שחקנית הונגרית יפת-תואר, ומלכה כינתה את אסתר "קיש אולגה" - אולגה הקטנה. לאסתר 3 ילדים, 17 נכדים ו-24 נינים. בעלה שמואל נפטר לפני 11 שנים. היא סיפרה שתמיד הרגישה כי מלכה שומרת עליה - מאז היום שבו הצילה אותה בברגן-בלזן.

הרמטכ"ל בני גנץ שוחח עם אסתר, שהראתה לו תמונות מהתקופה שלאחר השחרור.

הרמטכ"ל: ספרי לי עליה ועליך, ילדה קטנה בתוך טירוף כזה.

אסתר: היא הייתה היחידה שעמדה על הרגליים. היא סיפרה לי שהיא הצילה אותי. הייתי חולה, והיא העבירה אותי לאמבולנס כשהבריטים הגיעו.

הרמטכ"ל: כשאני ראיתי אותה בסרט השחרור היא בקושי הלכה בעצמה.

האמת היא שהתמונות וכתב-היד מוכרים לי. אף פעם לא שמעתי את הכינוי שלה - "וסרי". אני לא הכרתי את הפרטים המדויקים של הסיפור. לנו, הדור הצעיר, דור המשך, לילדים שלנו, חשוב שנלמד מהי גבורה. איך מתגברים וממשיכים. ההיסטוריה שלנו היא תזכורת שמראה מה זה קשה באמת. אני שמח שיש את המיזם הזה שנקרא "פרח לניצול", שנעשה בצה"ל יחד עם הרבה שותפים אחרים. השורשים שלנו הם לא באירופה, הם פה. את דוגמא חיה למה זו גבורה. הסיפור שלנו, בסופו של דבר, בנוי מסיפורים אישיים רבים. התרגשתי לשמוע את הסיפור שלך ושל אמא.

אסתר: אני חושבת על עצמי כדור אחרון לשואה, אבל גם דור ראשון לגאולה.

סגירת מעגל

הרמטכ"ל רב-אלוף בני גנץ נפגש עם משוחררת ברגן-בלזן שניצלה ע"י אימו מלכה גנץ

לקראת יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשע"ג ביקר ראש המטה הכללי, רב-אלוף בנימין (בני) גנץ, את הגברת אסתר פרידמן, ניצולת ברגן-בלזן. הביקור התקיים במסגרת פרויקט "פרח לניצול", שבמסגרתו חיילי צה"ל מבקרים ניצולי שואה.

אסתר פרידמן היא ילידת הונגריה. לקראת סוף מלחמת העולם השנייה, ועם כיבוש הונגריה על ידי הנאצים בראשית 1944, החלו צעדים נגד האוכלוסייה היהודית. במהלך החודשים שלאחר הכיבוש רוכזו יהודי הונגריה בגטאות, והנאצים החלו לשלחם לאושוויץ. אסתר, בת 12, נשלחה אף היא לאושוויץ באפריל 1944 - בחג הפסח. היא נפלה קורבן לניסיוני האכזריים של ד"ר מנגלה. לאחר שהזרהה ע"י רופאה מהונגריה, ברחה והצטרפה לקבוצה שעברה סלקציה. היא עברה את הסלקציה

Chief of General Staff Benny Gantz meets with Bergen-Belsen survivor

Ahead of Holocaust Remembrance Day, IDF Chief of General Staff Benny Gantz paid a visit to Holocaust survivor Esther Friedman, whose life was saved by his mother, Malka Gantz, at the Bergen-Belsen concentration camp during World War II. The visit was part of the project Flower for a Holocaust Survivor, in which IDF personnel visit with some 17,000 Holocaust survivors yearly.

Esther Friedman, a Bergen-Belsen survivor from Petah Tikva, was born in Hungary and was sent to Auschwitz-Birkenau in April 1944, when she was just 12 years

old. After surviving Dr. Mengele's cruel experiments, she was sent to Bergen-Belsen where she fell ill with typhus. As her condition deteriorated she was thrown to a pile of bodies. Malka Gantz, who was at the camp at the time, pulled her from that pile and the girl clung to life. After the war the two women were sent to Sweden and in 1947 they traveled to Israel together on the ship "Haim Arlosoroff". In Israel they also kept in touch. Esther Friedman handed Gantz, as a gift, a picture of his mother from her time at the concentration camp, and told him that his mother always dreamt he would become a senior IDF officer.

ברגן-בלזן: 60 שנה לקיומו של מרכז ההנצחה לזכרון השואה

Bergen-Belsen: 60 Years to The Memorial Center

אלא גם את חטאי הדור הותיק שלהם, שבזמנו ביצעו אותם נגדנו.

אנו מרוצים מאוד לראות איך הנושא הזה משתקף במרכז הזיכרון בברגן-בלזן ובכל הפעילות שלו. אנחנו מברכים את כל אלה שתורמים במעשיהם להמשך פעילות המרכז והמוזיאון ואת

Our generation, the generation of Holocaust survivors is waning. We entrust our experience of the horrors of Bergen-Belsen to the future generations who will come after us. We are confident that they will make every possible effort to continue our work and the holy memory of our martyrs who have not seen the liberation.

היוזמה הברוכה שלהם בכל פעולותיהם. הם חייבים לאנושות כולה גם בעתיד.

נושא הזיכרון וכל הפעולות הכרוכות בו שיטופלו במסירות לשנים רבות בעתיד - זאת הצוואה שלנו וברכתנו לשלום ולשלווה לכולנו בכל מקומות מגורינו בעולם כולו.

Sam Bloch at the Jewish monument Bergen-Belsen

שמעיהו (סם) בלוק, ניו-יורק
Sam E. Bloch, New York

נשיא הברית העולמית של ניצולי ברגן-בלזן

במשך תקופה של למעלה משישים שנה השם ברגן-בלזן של מחנה ההשמדה הנאצי היה ידוע כסמל של זוועות נוראיות בקורות העולם, כמקום השמדה של עשרות אלפי יהודים מכל מדינות אירופה. קברי ההמונים של קורבנות השואה מטילים עלינו חובה קדושה של זיכרון תמידי.

הקברים, אבני הזיכרון, אוספי הארכיונים במרכז ההנצחה שהוקם שם כמוזיאון לפרשת השואה, התערוכות והמחקרים ההיסטוריים, הסמינרים למבקרים ובמיוחד לבני נוער, הפרסומים על נשואי השואה - מרכז הזיכרון כולו הוא כיום עדות ניצחית לסבל הנורא של הקורבנות ולכל גילויי ההריגות וההשמדה במשך שנים ארוכות עד שחרור המחנה באפריל 1945 על ידי הצבא הבריטי.

אולם לברגן-בלזן יש גם פרשה חשובה מאוד של שיקום החיים מבחינה אנושית של ניצולי השחיטה הגדולה של גרמניה הנאצית נגד העם היהודי. כאן, ממש ליד הקברים הגדולים והקטנים, שמכסים את כל שטח המחנה לשעבר, ניצולי ברגן-בלזן הקימו קהילה יהודית פורחת. הניצולים שנשארו חיים על פי נס, תרמו תרומה גדולה לזכר קורבנות המשטר הנאצי שנמשך במשך עשרות שנים. גדול הוא וקדוש הוא החוב שלנו לזכור ולהזכיר את מלוא פרשת השואה שבאה עלינו מצד הרוצחים הנאצים ועוזריהם, להדגיש את הסכנה של שנאה לבני אדם ואת תוצאות האנטישמיות וגם של אדישות לשנאה כזאת.

For more than sixty years the name Bergen-Belsen, of the Nazi concentration camp, has been known as a symbol of the worst horrors in the history of humankind, as the death place of tens of thousands of Jews from all over Europe. The mass graves of the victims commit us to the sacred duty of eternal and permanent remembrance.

הדור שלנו, דור ניצולי השואה, מצטמצם והולך. פרשת הזיכרון ומה שקרה לנו בברגן-בלזן ושאר מקומות ההשמדה - אנו חייבים למסור לדור החדש של בני הותיקים ולדורות הבאים שיבואו אחרינו ולעשות כל מאמץ אפשרי שהם ימשיכו את פעולותינו ואת הזיכרון הקדוש של קדושינו שלא זכו לראות את שחרורם.

המשימה הזאת מתייחסת לא רק לדורות שלנו שיבואו אחרינו אלא גם לאותם הגורמים בגרמניה - לשמור ולטפל בכל מפעלי הזיכרון - כל מה ששייך לאנושות כולה. לזכור לא רק את הקברים

הרמטכ"ל מצדיע לניצולי ברגן-בלזן

IDF Chief of General Staff salutes Bergen-Belsen Survivors

חברי עמותת יוצאי ברגן בלזן היקרים,

אני נרגש לפנות אליכם מעל דפיו של עלון זה.

עצם קיומו מהווה הוכחה ניצחת לעובדת ניצחונכם, הוא גם נצחון עם ישראל.

אנו בצה"ל נמשיך ונישא בגאווה את צוואת הנרצחים לצד מורשתם של הניצולים, המזכירים לנו יום יום ושעה שעה את צידקתה ונחיצותה של הדרך בה נמשיך לצעוד - עם איתן, בעל צבא עוצמתי ומכריע, המבטיח כי לעולם לא נעמוד עוד חסרי אונים מול מבקשי רעתנו.

בהצדעה,

בנימין (בני) גנץ, רב-אלוף
ראש המטה הכללי

ניסן התשע"ג
יום השואה 2013

**Dear friends,
members of Irgun Sh'urit Hapleta Bergen-Belsen**

I am very moved to address you through the pages of this Newsletter.

The very existence of this magazine is absolute evidence of your triumph, which is also the victory of the people of Israel.

We in IDF will continue to proudly carry on the heritage of those who were murdered, as well as the legacy of the survivors, who remind us day by day, hour per hour, the righteousness and necessity of the path where we keep on marching - A strong people with a powerful army, which makes sure that we will never again stand helpless in front of those who seek to harm us.

I salute you,

**IDF Chief of General Staff
Benyamin (Benny) Gantz**

The Lower Saxony Memorial Foundation

ד"ר האבו קנון

יו"ר קרן אתרי ההנצחה בנידרזאקסן

מחשבה רבה לעיצוב מחדש של האתרים ההיסטוריים, וכן של תערוכות ותוכניות חינוכיות. בסאנדבוסטל מתקרבת השלמת הארגון מחדש של אתר ההנצחה ופתיחתו נקבעה ל-29 באפריל 2013. פריצת דרך באתר ההנצחה ב-אלם זמן קצר לפני מועד זה תהווה התחלה סימלית להתממשות התוכניות הולמות, בעוד תוכניות לעיצוב מחדש של אתר ההנצחה של כלא וולפנבוטל נמצאות במסלול הגשמה.

במונחים של נידרזאקסן ושל גרמניה בכלל, לברגן-בלזן יש את ההיסטוריה הארוכה ביותר של אתר הנצחה באתר ההיסטורי של מחנה הריכוז לשעבר. ב-30 בנובמבר 2012 הצלחנו בעזרת מספר אירועים ופרוייקטים להעלות את המודעות לציון 60 שנה להקמה והמסירה של אתר ההנצחה ברגן-בלזן. ניצולים נציגיהם של התאחדויות הניצולים של ברגן-בלזן השתתפו באירועים אלה, כמו גם ניצולים אחרים ובני משפחותיהם, וכן נציגים של "הדור השני". בהקשר זה הוצג לראשונה מיצג שחזר וירטואלי תלת-ממדי של שטח המחנה לשעבר במסגרת מצגת של 15 דקות בייכר אנה פרנקי שבאתר.

בנוסף, התערוכה "60 שנים, 60 ימים" תיעדה בפעם הראשונה 60 אירועים באמצעות מקורות מרכזיים. מרתק במיוחד היה העניין שגילו ארגוני הניצולים בהצגת התערוכה במדינותיהם. במעמד נוגע ללב ב-30 בנובמבר 2012 העבירו נציגי ארגוני הניצולים של ברגן-בלזן את "מורשת הניצולים מברגן-בלזן" לראש ממשלת נידרזאקסן ולנציגה הממונה על תרבות ותקשורת מטעם הממשלה הפדרלית בגרמניה.

שני תאריכים אחרים משתקפים בפעילותה של הקרן ואתרי ההנצחה בנידרזאקסן השנה: לפני שבעים שנה, באפריל 1943, הוקם "מחנה מעצר" בשליטת ה-"אס-אס" בחלק ממחנה השבויים בברגן-בלזן, ואילו בספטמבר של אותה השנה, החל גירוש מספר גדול של חיילים איטלקים ברחבי הרייך הגרמני כתוצאה משביתת הנשק בין איטליה ובעלות-הברית, ובכלל זה הם גורשו למחנות ברגן-בלזן, סאנדבוסטל ואמסלאנד.

הפעילויות המגוונות של קרן אתרי ההנצחה בנידרזאקסן, אתרי ההנצחה שהיא מממנת ומקדמת כמו גם יוזמות הנצחה אחרות, לא היו מתאפשרות ללא תמיכה משמעותית ממדינת נידרזאקסן, הממשלה הפדרלית, הרשויות המקומיות ומימון ותרומות מאירופה. אני רוצה לנצל הזדמנות זו כדי להודות לכולם בזירה הפוליטית ובחברה ככלל, שקידמו באופן כה משמעותי ומימנו את פעילות ההנצחה בנידרזאקסן. נכס יקר לאין ערוך בעבודה שלנו הוא המחויבות הנרחבת להתנדבות במקומות רבים, והרמה היוצאת מן הכלל של מוטיבציה של עובדי אתר ההנצחה שלנו הנוטלים לידיהם את המשימות המקיפות. בכך, ובתיאום הדוק עם הניצולים, ילדיהם ונכדיהם, אנחנו מתחייבים באופן פעיל להנצחת הגורל של מי שנרדפו ונרצחו.

המורשת שלהם היא באחריותנו. 30 ינואר 1933 בישר את סופה של הדמוקרטיה, המדינה החוקתית והחירות. בהסתמך על הניסיון ההיסטורי הזה, פעילות הקרן ואתרי ההנצחה בנידרזאקסן מוקדשת למטרה לחזק את הדמוקרטיה והאינטגרציה, לשמור על זכויות יסוד ולמנוע כל צורה של אפליה. באמצעות הפעילות שלנו, אנו שואפים לנטרל כל איום על החברה האזרחית. כתוצאה מכך, עד כמה שהדבר אפשרי, המשימה שלנו היא לזהות, לתווך ולהעלות את המודעות העכשווית של הסיבות, הפיתוח וההשלכות של שלילת זכויות בתקופת הנאצים.

צ'לה, פברואר 2013

תחילת שנת 2013 מציינת 80 שנה להעברת השלטון לאדולף היטלר ב-30 בינואר 1933. מייד לאחר מכן החלו הרדיפות הראשונות. עם "צו שריפת הרייכסטאג" של 28 בפברואר, בוטלו זכויות האזרח החשובות ביותר, והחל בשימוש ב"מעצר ההגנתי" - אמצעי של רפובליקת ויימאר שכוון בדרך חסרת רחמים, בתחילה בעיקר נגד מתנגדי הפוליטיים של המשטר החדש. במקביל למתקפה על שלטון החוק ועל הדמוקרטיה הפרלמנטרית והאיסור על מפלגות פוליטיות, בוטל תוך זמן קצר ביותר המבנה הדמוקרטי של קבלת החלטות.

באותו אופן, גם באזור נידרזאקסן של היום התקיימו "תפיסת השלטון" ו"התיאום בכפייה" ביחסי גומלין הדוקים בין אלימות והחוק: הנאצים יצרו על ידי חוקים ותקנות רבים מסגרת אחת משפטית-לכאורה עבור מצב קבוע של משטר חירום. הם דרדו את המדינה לכדי אמצעי להשגת המטרה של האכיפה האכזרית של השלטון הנאצי בהטרדות, מכות ומעצרים. התוכניות למחנה הריכוז הראשון החלו באזור נידרזאקסן של היום עוד במארס, באפריל הוקם מחנה הריכוז מורינגן וביוני - מחנה הריכוז בורגרמור. זה היה שם, לפני 80 שנים, שישיר חיילי בוגי הופיע כסמל להתנגדות וביטוי עצמי. הרצון לשרוד שהופג באותה תקופה ע"י הנרדפים, האסירים ובני משפחותיהם והחברים, חייב להיות מאוזכר היום, ובאמת להיות במרכז מחשבותינו.

שנת 1933 מסמנת את תחילתו של נישול חסר תקדים של זכויות, שהסתיים ברדיפה, גירוש מאולץ ורצח המוני. תפקיד משמעותי בביסוס המשטר הנאצי מילאה מערכת המשפט. עם קונצנזוס רחב בקרב משפטים בשירות המדינה, התערערה המדינה החוקתית של רפובליקת ויימאר, והונחו ביעילות היסודות החינוכיים למשטר הנאצי. בעיצוב אתר ההנצחה של כלא וולפנבוטל, קרן אתרי ההנצחה בנידרזאקסן נוטלת אחריות על מיקום מרכזי המציג את הפעילות של הרשות השופטת בגרמניה הנאצית ובהשלכותיה. לאחר יום השנה של "חוק ההסמכה", הקרן ואתר ההנצחה וולפנבוטל יפתחו תערוכה זמנית בשם "1933 והחוק: תפקידה של הרשות השופטת בתפיסת השלטון", תערוכה אשר נוגעת בנושא של כיצד בוטל החוק על ידי חקיקה ומינהל כדי לסלול את הדרך לפעילות פשע.

באירועים אחרים, אשר את פרטיהם ניתן למצוא באתר האינטרנט של הקרן, תעסוק הקרן בשנה זו בהעלאת המודעות לשנת 1933 ותוצאותיה. התערוכה של וולפנבוטל עומדת להיות מוצגת גם במקומות אחרים. הנצחות בודדות המציינות את השלב המוקדם של הרדיפה הפוליטית אורגנו גם על ידי אתרי ההנצחה של מחנה הריכוז מורינגן ושל אַסְטְרוֹנְגְן. אירוע אחד יארח דיון על שלטון הנאצים והשלכותיו בשילוב עם נושאים עכשוויים בדרך מאוד מיוחדת: בחודש דצמבר 2013, תתקיים ועידה עם סדנאות במלאת 65 שנה להכרזה האוניברסלית בדבר זכויות האדם. האירוע הוא יוזמה משותפת של הפרוייקט "שלילת זכויות כחוויה מוכוננת" של הקרן, ושל מחלקת החינוך והמפגשים של אתר ההנצחה בברגן-בלזן.

אתרי ההנצחה בנידרזאקסן הם מקומות מצוינים לקידום תרבות-למידה הקשורה לזכויות חינוכיות. פעילות הנצחה נמרת נעשתה במקומות שונים במדינת נידרזאקסן במשך 25 שנים. נוספו עוד אתרי הנצחה, ואנשים רבים עדיין פעילים ביוזמות הנצחה רבות. ברבים מאתרי ההנצחה בנידרזאקסן מוקדשת

Dr. Habbo Knoch Director

1933 - 1943 - 2013:

numerous memorials in Lower Saxony, intensive thought is being devoted to restructuring the historical sites as well as exhibitions and educational resources.

In terms of Lower Saxony and Germany as a whole, Bergen-Belsen has the longest history of any memorial on the historical site of a former concentration camp. On 30th November 2012, we were able to raise awareness of the 60th anniversary of the establishment and handover of the Bergen-Belsen Memorial with a number of events and projects. Survivors representing the Bergen-Belsen survivor associations participated in these events, as did other survivors and their families and representatives of the 'second generation'. For the first time in this context, a virtual, three-dimensional reconstruction of the erstwhile camp complex was displayed within the scope of a fifteen-minute presentation on Anne Frank Platz.

In addition, the exhibition '60 years, 60 days' also saw the memorial's sixty years documented for the first time using sixty events based on key sources. Particularly gratifying was the interest shown by the survivor associations in presenting the exhibition in their own countries. In a moving moment on 30th November 2012, representatives of the Bergen-Belsen survivor associations passed on the 'legacy of the Bergen-Belsen survivors' to the Minister President of Lower Saxony and the Representative of the Federal Commissioner for Culture and Media.

Two other dates are reflected in the activities of the Foundation and Lower Saxony memorials this year: seventy years ago, in April 1943, a 'detention camp' was established under the control of the SS in part of the Bergen-Belsen POW camp, while in September of the same year, the deportation of large numbers of Italian soldiers began throughout the German Reich as a result of the armistice between Italy and the Allies, including to Bergen-Belsen, Sandbostel and the Emsland camps.

The diverse activities of the Lower Saxony Memorials Foundation, the memorial sites it funds and promotes as well as the many commemorative initiatives, would simply not be possible without the comprehensive support of the Regional State, Federal Government, local authorities and also from European funding and donations. I would like to take this opportunity to thank all those in the political arena and society as a whole who have so substantially promoted and funded the memorial work in Lower Saxony. An immeasurably precious asset in our work is the broad voluntary commitment at many locations and the outstanding level of motivation displayed by our memorial site employees in taking on the comprehensive tasks in hand. In this, and in close accord with the survivors, their children and grandchildren, we actively commit to memory the fate of those persecuted and murdered.

Their legacy is our responsibility. 30th January 1933 heralded the end of democracy, the constitutional state and freedom. Drawing on this historical experience, the work of the Foundation and memorial sites in Lower Saxony is dedicated to the goal of strengthening democracy and integration, safeguarding fundamental rights and preventing all forms of discrimination. Through our work, we aspire to counteract any threat to civil society. Consequently, to the greatest extent possible, our task is to identify, mediate and raise contemporary awareness of the reasons, development and consequences of disenfranchisement during National Socialism.

Celle, February 2013

The onset of 2013 marks the 80th anniversary of the transfer of power to Adolf Hitler on 30th January 1933, after which the first instances of persecution swiftly began. The most fundamental civil rights were revoked within the scope of the 'Reichstag Fire Decree' of 28th February, while 'protective custody', an instrument of the Weimar Republic, was also mercilessly applied, first and foremost against political opponents of the new regime. Along with the attack on the constitutional state, parliamentary democracy and, through the ban on political parties, also its structure of democratic decision-making, were promptly eliminated.

In the same measure, this 'seizure of power' and 'forcible coordination' was also accomplished through the close interplay of force and legislation in what is today the state of Lower Saxony: by way of numerous laws and decrees, the National Socialists created a pseudo-legal framework for a prolonged state of emergency. They reduced the state to an expedient for the brutal implementation of National Socialist rule through victimisation, beatings and arrests. Plans for the first concentration camps in the region that is now Lower Saxony began as early as March, with the Moringen concentration camp established in April and the Börgermoor camp in June. It was there that, eighty years ago, the song 'Peat bog soldiers' emerged as a symbol of resistance and self-assertion. The will to survive demonstrated by the persecuted, prisoners and their families and friends in that period should be remembered today and indeed be at the centre of our thoughts.

1933 saw the beginning of an unprecedented disenfranchisement that ended in persecution, forced displacement and mass murder. A significant role in establishing National Socialist rule was played by the judiciary. With the broad consensus of jurists serving the state, the constitutional state of the Weimar Republic was undermined and the essential foundations for the Nazi regime also effectively laid through legal channels. Upon the anniversary of the 'Enabling Act' on 5th March, the Foundation and Wolfenbüttel Memorial will open the temporary exhibition '1933 and the Law: The Role of the Judiciary in the 'Seizure of Power', which approaches the issue of how the law was abrogated by legislation and administration to pave the way for criminal action.

In other events, details of which can be found on the Foundation's website, the Foundation is this year aiming to raise awareness of 1933 and the consequences of that year. One event will be addressing the debate on NS rule and its consequences in combination with contemporary issues in a very particular way: in December 2013, a conference with workshops will be held on the 65th anniversary of the Universal Declaration of Human Rights. The event is a cooperative initiative of the Foundation's own project 'Disenfranchisement as a Defining Experience' and the Education and Encounters department at the Bergen-Belsen Memorial.

The memorials in Lower Saxony are outstanding locations for promoting an indispensable rights-related learning culture. Active memorial work has been going on at individual locations in Lower Saxony for more than 25 years. Further memorials have been added and many people are still actively working on numerous commemoration initiatives. At

"כולנו ידענו מה מתרחש כאן"

60 שנה להקמת מרכז ההנצחה בברגן-בלזן, נובמבר 2012

אריה אולבסקי

לפני 60 שנים, ב-30 בנובמבר 1952, נחנך מרכז הנצחה בברגן-בלזן כאתר ההנצחה הראשון של הרפובליקה הפדרלית של גרמניה. היה זה אירוע מוכון, שבו החברה הגרמנית העזה לראשונה להביט אל מעשיה בעבר הלא-רחוק.

כדי לציין את האירוע הזה תיכננה קרן ההנצחה של נידרזאקסן מספר אירועים, תערוכות ופרסומים ביום שישי, 30 בנובמבר 2012.

במעמד ראש ממשלת נידרזאקסן בגרמניה, שבתחומה מצוי אתר ההנצחה ברגן-בלזן, ובמעמד שגריר בריטניה בגרמניה, נציגת הממשלה הפדרלית של גרמניה, ונכבדים רבים, צויינה חנוכת אתר ההנצחה למחנה האיום ביותר בגרמניה, שהפך לסמל הזוועות של המשטר הנאצי על אדמת גרמניה. בטקס השתתפו גם נציגי ארגון שארית הפליטה ברגן-בלזן בישראל: היו"ר **אריאל יהלומי**, ניצול המחנה; ו**יוכי ריץ-אולבסקי**, ילידת מחנה העקורים ברגן-בלזן, שהוקם לאחר השחרור בידי הצבא הבריטי.

לפני 60 שנה אמר בטקס הפתיחה נשיא גרמניה **טיאודור הויס** באומץ-לב כי "כולנו ידענו מה מתרחש כאן". זה היה המחנה הראשון שגרמניה החליטה להנציח לאחר השואה. כיום יש במקום מרכז תיעודי ומחקרי חדש, המספר על מוראות המחנה כמו גם על השיקום המופלא של הניצולים במחנה העקורים הסמוך למחנה הריכוז.

גולת הכותרת של האירועים הייתה הצהרה פומבית המופנית אל הדורות הבאים מטעם נציגי ארגוני ניצולים מכל העולם אשר קראו הצהרה שבה הם מוסרים את מורשת התיעוד של ברגן-בלזן לבני הדור השני. אריאל יהלומי, יו"ר ארגון שארית הפליטה ברגן-בלזן בישראל, פתח בעברית את הקראת הצהרה. ההצהרה נחתמה והוגשה לראש ממשלת נידרזאקסן ולשגריר בריטניה בגרמניה.

את בני הדור השני ייצגו יוכי ריץ-אולבסקי, שאביה רפאל אולבסקי היה מראשי מחנה העקורים ואחר כך היה ממקימי ארגון שארית הפליטה ברגן-בלזן בישראל, ומנחם רוזנפנט, אף הוא יליד ברגן-בלזן ובנו של יוסף רוזנפנט שהיה יו"ר הוועד היהודי המרכזי בברגן-בלזן. הם קראו לראש ממשלת נידרזאקסן, לשגריר הבריטי ולנציגת הממשלה הפדרלית הגרמנית, לעמוד

על המשמר ולוודא את שמירת האתרים ההיסטוריים של מחנה העקורים, כחלק בלתי נפרד מאתר ההנצחה של המחנה. באתר מחנה העקורים נמצאים היום כוחות בריטיים מטעם נאט"ו. הבריטים עומדים לפנות בשנים הקרובות את האתר הענקי של המחנה, ולמסרו לממשלת גרמניה. בני הדור השני קוראים לשמר היסטורית מספר מבנים חשובים בתוך המחנה ולספחם לאחריות קרן ההנצחה של נידרזאקסן.

בביתן הישן התקיימה תערוכת "60 שנים, 60 ימים" - תצוגת 60 תמונות ותוכניות בניין שסקרו את 60 השנים שחלפו מאז. בתמונות גם מופיעים נשיאי ישראל **עזר וייצמן** ו**חיים הרצוג** וכן ראש הממשלה **יצחק רבין** ושר הביטחון **משה דיין**, אשר ביקרו בברגן-בלזן בעת כהונתם.

הצגת תיאטרון תיעודית על ההיסטוריה של התכנון והבנייה הועלתה בבכורה מרגשת. ההצגה נחתמה בציטוט מילותיה של יוכי ריץ-אולבסקי: "אינני יודעת אם אני גאה על כך שנולדתי בברגן-בלזן. אני גאה בהורים שלי, בכך שהם הצליחו לגדל אותנו כילדים רגילים בבית שהיו בו צחוק והומור. לפעמים אני חושבת שזה אולי לא נורמלי, אחרי כל מה שעבר עליהם. בבית שלנו תמיד חגגנו את 15 באפריל. זה היה החג של ההורים שלי, יום לידתם מחדש".

טקס אזכרה יהודי מסורתי התקיים ליד האנדרטה היהודית. טקס מרכזי התקיים ליד האנדרטה הכללית, שם נישאו נאומים מפי בכירי מימשל גרמניים והונחו זרים מטעם המדינות השותפות וארגוני הניצולים. תצוין לשבח השתתפותה של שגרירות ישראל בגרמניה, אשר בהיעדרו של השגריר שיגרה נציגה בכירה מבון.

חברת הנהלת הארגון וילידת ברגן-בלזן, יוכי ריץ-אולבסקי, ואחיה אריה אולבסקי, הוזמנו לראיון רדיו מיוחד ברשת NDR. בראיון סיפרו יוכי ואריה על תולדות משפחתם במחנה העקורים ולאחר מכן בישראל, ועל משמעות השואה בכלל וברגן-בלזן בפרט עבורם ועבור משפחותיהם. יוכי ריץ-אולבסקי אף רואינה בידי כתב בכיר של רשת עיתונים בגרמניה.

נציגי הארגון הוזמנו לחוות דעתם על תצוגה חדשנית שהוקמה בסמוך למרכז ההנצחה - קובייה ובה תצוגה תלת-מימדית שמעניקה לצופה בה חוויה מרשימה של סיור וירטואלי במחנה בלזן. התצוגה נושאת את השם "כאן - מרחב הזיכרון; שם - הדים של זיכרון".

תמונות: Carsten Maehner, Celle

“We all knew what was going on here”

60th anniversary to the memorial center in Bergen-Belsen, November 2012

Arie Olewski

60 years ago, on November 30th, 1952, a memorial center in Bergen-Belsen was inaugurated as a first memorial of the Shoa in the Federal Republic of Germany. It was a seminal event in which the German society first dared to look into its actions of the near past.

To mark 60 years to the inauguration of the most horrible camp in Germany, which became a symbol of the horrors of the Nazi regime in Germany, the memorial foundation of Niedersachsen planned a number of events, exhibitions and publications as from Friday, November 30th, 2012.

The central event took place in the presence of the Prime Minister of Niedersachsen, (which is in charge of the Bergen-Belsen memorial), the British Ambassador in Germany, officials of the German Federal Government and guests from all over the world. Representatives of the survivors of Bergen-Belsen in Israel were Chairman **Ariel Yahalomi**, himself a survivor of the camp, and **Jochi Ritz-Olewski**, who was born in the DP Camp Bergen-Belsen.

At the opening ceremony, 60 years ago, it was the President of Germany **Theodor Heuss** who honestly admitted: “we all knew what was going on here.” This was the first camp that Germany decided to preserve after the Holocaust. Today there is a new research and documentation center exhibiting the horrors of the camp as well as the remarkable recovery of the survivors in the DP camp nearby the ruins of the concentration camp.

The highlight of the event was a public statement addressed to future generations by representatives of survivors from all over the world, who read a statement in which they handed the legacy documentation of Bergen-Belsen to the second generation. **Ariel Yahalomi**, chairman of the survivors of Bergen-Belsen in Israel, opened in Hebrew the reading of the statement. The statement was signed and submitted to the Prime Minister of Niedersachsen and the British ambassador in Germany.

The second generation was represented by **Jochi Ritz-Olewski**, whose father **Rafael Olewski** was one of the prominent figures in the DP camp and then one of the founders of the organization of survivors of Bergen-Belsen in Israel, and **Menachem Rosensaft**, also born in Bergen-Belsen DP camp, son of **Joseph Rosensaft**, who was the chairman of the Central Jewish Committee in Bergen-Belsen. They addressed the Prime Minister of Niedersachsen, the British Ambassador and representatives of the German federal government, asking them

to ensure the preservation of historical sites of the DP camp as an integral part of the memorial site of the camp. In the site of the former DP camp are now British forces from NATO. The British are about to evacuate the huge camp, and hand it over to the German government. The second generation demands to preserve all the important historical buildings in the camp and annex them under responsibility of the Niedersachsen Memorial Foundation.

At the old pavilion was held the exhibition “60 years, 60 days” - 60 photos and building plans which reviewed the 60 years since. The images also depict presidents of Israel, **Ezer Weizmann** and **Chaim Herzog**, Prime Minister **Yitzhak Rabin** and Defense Minister **Moshe Dayan**, who visited Bergen-Belsen during their tenure.

A premiered theater documentary was telling the history of the planning and the construction of the memorial site. The play was signed quoting the words of **Jochi Ritz-Olewski**: “I do not know if I’m proud that I was born in Bergen-Belsen. I am proud of my parents, who were able to raise us children in a house where there was laughter and humor. Sometimes I think it might be abnormal, after what happened to them. Always in our home, we celebrated the 15th of April. It was my parents’ holiday, the day they were reborn.”

Traditional Jewish memorial service was held at the Jewish memorial. The main ceremony was held at the general monument. There were speeches by German government officials and flowers were laid on behalf of the countries and groups of survivors. In the absence of the Israeli ambassador, the Israeli embassy in Germany sent a senior representative from Bonn.

The Executive Board member of the Israeli organization, **Jochi Ritz-Olewski**, who was born in Bergen-Belsen, and her brother **Arie Olewski**, were invited to a special radio interview of the NDR network. In this interview **Jochi** and **Arie** spoke about their family’s history at the DP camp and then in Israel, and described the meaning of the Holocaust in general and of Bergen-Belsen especially for them and their families. **Jochi Ritz-Olewski** was also interviewed by a reporter of a newspapers’ network in Germany.

Members of the Israeli organization were invited to display their opinions on a new documentation exhibition near the memorial center – a multimedia Cube Display, which gives the viewer a remarkable experience of a virtual tour of the Bergen-Belsen camp.

Photos: Carsten Maehner, Celle

**המורשת של ניצולי
ברגן-בלזן
הצהרה לרגל שנת ה-60
לחנוכת אתר ההנצחה
בברגן-בלזן**

**The Bergen-Belsen
Survivor's Legacy
Issued on the occasion
of the 60th anniversary
of the
Bergen-Belsen
Memorial's
inauguration**

ב-30 בנובמבר 2012 במלאת 60 שנים
לחנופת אתר ההנצחה של מחנה
ברגן-בלזן פורסמה הצהרת המורשת
של ניצולי ברגן-בלזן לדורות הבאים.
בעקבותיה פורסמה הצהרה בשם
בני הניצולים, אשר נולדו במחנה
העקורים ברגן-בלזן. ההצהרה נחתמה
והוקראה על ידי יופי ריץ-אולבסקי
מישראל ומנחם רוזנפט מארה"ב.

**הצהרה לרגל שנת ה-60 לחנוכת
אתר ההנצחה בברגן-בלזן**

במשך יותר משישה עשורים, ברגן-בלזן הוכר כסמל לפשעים החמורים ביותר בהיסטוריה של האנושות. קברי הקורבנות מחייבים אותנו לזיכרון-פצח. קברי-האחים, המצבות והארכיונים מעידים על הסבל הגדול ביותר שאחרינו בא נס התקומה הפיזית, הרוחנית והתרבותית של הניצולים היהודים והאחרים במקום הזה לאחר שחרורם. ניצולים רבים מברגן-בלזן תרמו, במשך עשרות שנים מאז השחרור, תרומה משמעותית ביותר להנצחה של קורבנות הרדיפה הנאצית. אבל המספרים שלנו מתמעטים. זו הסיבה, שלציון שנת ה-60 לחנוכת אתר הזיכרון של ברגן-בלזן, אנו, כנציגיהם של הניצולים מברגן-בלזן, רוצים לפנות לכל אלה שמרגישים שהם חולקים את האחריות לשמירה על הזיכרון של המחנה הזה, של השואה ושל כל פשעי הנאצים האחרים.

חינוכיות. זכינו לראות איך ההיסטוריה של ברגן-בלזן, ושל מי שנאלץ לסבול במקום הזה, נחקרה והוצגה בשנים האחרונות. עבודה זו בוצעה במסירות רבה ומתוך כבוד עמוק לקורבנות ולניצולים מברגן-בלזן. רק על ידי התמודדות עם מה שקרה נוכל לפתח את הכוח להתנגד להדרה ולרדיפה של קבוצות ויחידים. נכונות זו לבחון באופן יסודי אירועים היסטוריים היא הבסיס שעליו ניתן לבנות את ההכרה המלאה בערך העצום של כבוד הדדי, של שלטון החוק והדמוקרטיה.

אנחנו, הנציגים של ארגוני הניצולים מברגן-בלזן, וכל הקהילה של הניצולים, כמו גם צאצאיהם, קוראים אפוא לפוליטיקאים ולכל בעלי העניין בחברה להבטיח כי העקבות באתר היסטורי זה יובטחו לעד; כי הראיות של הפשעים שבוצעו כאן יישמרו, ושיתקיימו חילופי מידע רבים ונרחבים על ההיסטוריה של ברגן-בלזן ושורשי האלימות ההרסנית של הנאצים.

רק אם העדות לפשעים אינה דוהה, יכול הזיכרון למלא את המטרה החשובה ביותר שלו, ולשמש כבסיס לחיים בכבוד הדדי. אנו מפקידים את החוויה של זוועות המקום הזה בידי מי שיבואו אחרינו. זו המורשת שלנו לעתיד של שלום באירופה ובעולם.

ברגן-בלזן, ט"ז בכסלו תשע"ג

הזיכרון חייב להיות פעיל ונמשך לאורך הזמן, מעבר לפרק החיים שלנו. זו החובה הקדושה של דורנו - לתעד את פשעי נאצים במלוא העומק ולחנך את העולם לגבי השכונות של שנהא וההשלכות של אדישות. תהליך זה אינו מורשה להאט או לעצור. ידע היסטורי חייב להיות מועבר לדורות הבאים באמצעות מחקר מתמשך ותוכניות

**Declaration by
Children of Survivors
Born in the DP Camp of
Bergen-Belsen**

Both of us, Jochi Ritz-Olewski and Menachem Rosensaft, were born in the Displaced Persons camp of Bergen Belsen. Our fathers were liberated there, together with more than 15,000 prisoners, who were brought to the Wehrmacht barracks at the end of the war. Shortly afterwards, the DP Camp became the largest Jewish community in Germany, and subsequently for the past 62 years the barracks have been in the custody of the British Army.

With the imminent departure of the British Army, we insist that this area of fundamental historical importance will be protected and that those buildings of particular symbolic value together with the Jewish cemetery of the DP Camp will be integrated into the Bergen Belsen Memorial.

**Jochevet Ritz-Olewski, Tel Aviv
Menachem Rosensaft, New York**

**הצהרה של בני הניצולים שנולדו
במחנה העקורים
בברגן-בלזן**

שנינו, יוכי ריץ-אולבסקי ומנחם רוזנפט, נולדנו במחנה העקורים ברגן-בלזן. אבותינו שוחררו שם יחד עם יותר מ-15,000 אסירים, שהועברו למחנה הצבא הגרמני בסוף המלחמה.

זמן קצר לאחר מכן הפך מחנה העקורים ברגן-בלזן לקהילה היהודית הגדולה ביותר בגרמניה. לאחר מכן ובמשך 62 השנים האחרונות, היו המבנים במשמורת של הצבא הבריטי.

עם עזיבתו הצפויה של הצבא הבריטי, אנו עומדים על כך שהאזור הזה - בעל החשיבות ההיסטורית העמוקה - יהיה מוגן ושהבניינים בעלי הערך הסימלי המיוחד האלה, יחד עם בית העלמין היהודי של מחנה העקורים, ישולבו באתר ההנצחה של ברגן-בלזן.

יוכבד ריץ-אולבסקי, תל-אביב

מנחם רוזנפט, ניו-יורק

"לפעמים ילדים יכולים להיות שמחים"

על ציפי אורלין, המתנדבת במחנה העקורים ברגן-בלזן

טובה וקס

בגיליון הראשון של "הקול שלנו" בספטמבר 2010 כתבתי על "חזרה למחוזות הילדות - ביקור במחנה העקורים ברגן-בלזן". משנדע לי באספה הכללית האחרונה מפי יוכי ריץ-אולבסקי על האפשרות שמחנה העקורים בברגן-בלזן יחוסל עם פינוי המחנה על ידי צבאות נאטו, אני מוצאת לנכון לשוב ולכתוב בנושא מחנה העקורים ברגן-בלזן, סיפור אחד מני רבים. הפעם

ציפי אורלין

אני רוצה לספר על המתנדבת ציפי אורלין, שהייתה מתנדבת בגן הילדים שלי בברגן-בלזן. ההתוודעות שלי אל ציפי אורלין הייתה מקרית ביותר.

הגעתי למחנה העקורים ברגן-בלזן ב-1946 כתינוקת. את שנות הילדות עד לעלייתנו ארצה ב-1949 עברתי במחנה העקורים מספר 2. הזיכרונות משם מטושטשים משהו, האם זה זיכרון אמיתי או אולי סיפורים שסיפרו לי וכך הדברים נחרטו בזיכרוני? אך יותר מכל הזיכרונות, התמונות באלבום-התמונות של ילדותי בברגן-בלזן הן העדות.

לפני מספר שנים התעוררה בי הסקרנות לקרוא וללמוד יותר על מחנה העקורים, פניתי לספריית "יד ושם" בירושלים וביקשתי את עזרתו של הספרן לחיפוש חומר והתמצאות בספרייה. הספרן בחר באופן מקרי בספר אחד מבין המאות העוסקים במחנות העקורים. הוא מגיש לי את הספר, אני פותחת את הספר, אני המומה! הספר נפתח בעמוד בו מודפסת תמונה שלי, תמונה שיש לי באלבום האישי שלי: אני בת שלוש, רוקדת ברחבה בברגן-בלזן. כמוכן שמידי ישבתי לקרוא את הספר, וכך התוודעתי לציפי אורלין.

הספר נקרא "פליטים יהודיים במחנה ברגן-בלזן 1945-1950 - אלבום תמונות ייחודי של ציפי אורלין". הספר נערך על ידי שני היסטוריונים הולנדים, שמספרים את גלגולו של אלבום התמונות

המיוחד, ודרכו ניגלה הסיפור על מחנה העקורים ברגן-בלזן.

חיים אורלין הגיע יום אחד למכון ההולנדי לתייעוד מלחמת העולם השנייה (NIOD - מכון מקביל ל"יד ושם") הנמצא באמסטרדם. הוא הניח על שולחן הקבלה אלבום גדול של תמונות שביקש לתרום, מאחר שחשב שזה המקום המתאים לשמרו. הוא מסר מעט מאד פרטים, רק זאת שהתמונות צולמו על ידי אחותו, בהיותה מתנדבת במחנות העקורים. לאחר מספר ימים, כשהחוקרים הבינו את משמעות החומר שנמסר להם וביקשו לתשאל את תורם האלבום, נודע להם שימים ספורים אחרי שמסר את האלבום, הוא נפטר בשנתו. כך יצאו החוקרים למסע מחקרי בעקבות האלבום ואחרי ציפי אורלין.

התעניינותי בציפי אורלין באה מכך שהיא מופיעה בתמונות שלי מברגן-בלזן. לא ידעתי מי היא ולא היה את מי לשאול. כעת אני יודעת, שהיא הייתה חלק מצוות הגננות בגן, עובדת סוציאלית.

לאחר שקראתי את הספר, הבנתי שהאלבום מכיל תמונות נוספות שלא נכללו בו. יצרתי קשר עם מכון NIOD וביקשתי לדעת אם אפשר לראות את האלבום המקורי של ציפי אורלין. בהזדמנות הבאה כשביקרתי באמסטרדם, פניתי לי יום לבקר במכון. הייתה זו חוויה מיוחדת במינה. לשולחני בספרייה הובאה קופסת קרטון גדולה ובתוכה אלבום תמונות של פעם, דפים שחורים שהתמונות

מוצמדות אליהם בארבע הפינות, ומתחת לכל תמונה כתובות בכתב-יד בצבע לבן הערות אישיות שציפי כתבה. מצאתי עוד מספר תמונות שבהן אני מופיעה, כאלה שיש לי באלבומי ואחרות שלא היו לי.

טובה וקס רוקדת בילדותה

אך מכל התמונות שראיתי, הייתה תמונה אחת שלי שריגשה אותי במיוחד. הסיפור מאחורי התמונה הוא זה: אחותי הגדולה ואני היינו בסרט של צירלי ציפלין "נעליים אדומות", המספר על רקדנית בלט.

כשיצאנו מהסרט לרחבה שלפני הבניין העגול ("רונדהאוז", הבניין המרכזי במחנה 2), התחלתי לרקוד. יש לי את התמונה הזו ותמיד תמהתי מי צילם אותה? והנה באלבום של ציפי מופיעה התמונה ומתחתיה ההערה "לפעמים ילדים יכולים להיות שמחים".

שנתיים לאחר הביקור באמסטרדם ביקרתי בברגן-בלזן, והקדשתי זמן רב לבקר במחנה העקורים 2 שבו כל הבניינים עדיין עומדים כפי שהיו אז, כשגרנו שם.

אני מאד מקווה שיימצא ההסדר לשמר את המחנה לאחר שיפונה על ידי צבא נאטו.

"לשם מה עיתון יהודי?"

A Jewish Newspaper - What for?

אלה פלורסהיים

Ella Florsheim

גיליונו הראשון של העיתון "אונדזער שטימע" ("קולנו") יצא לאור במחנה העקורים ברגן-בלזן ב-12 ביולי 1945, קצת פחות משלושה חודשים לאחר השחרור, ולא היה זה עניין של מה בכך. באותם שבועות ראשונים שלאחר סיום המלחמה עדיין הוסיפו אלפים מיושבי המחנה, ניצולים שעברו שנים של ייסורים במחנות ובצעדות מוות, למות מתשישות, מחולי ומתוצאות הרעב הקשות. ועם זאת, אחד המאמצים הראשונים שנעשו במחנה, בד-בבד עם ייסוד הנהגה עצמאית והסדרת החיים מחדש, היה הוצאת עיתון ביידיש. מה דחף את עורכי העיתון, זמן קצר לאחר שחרורם מן העול הנאצי, להקדיש מאמצים רבים כל כך לפרסום עיתון? מה סימלה משימה זו בעיניהם עד כדי כך, שבשעה שאותות המלחמה עדיין ניכרים בגופם ובנפשם, היו מוכנים לוותר על קצבת המזון שלהם כדי להשיג מעט נייר ואמצעי דפוס?

תקופת קיומם של מחנות העקורים בגרמניה לאחר מלחמת העולם השנייה הייתה קצרת-ימים, שנים ספורות בלבד. אלפי

One of the first efforts made in the DP camp, along with the establishment of independent leadership and regulation of a new life, was publishing a Yiddish newspaper. What drove the editors, shortly after their liberation from the Nazi burden, to devote so much effort to publish a newspaper? What symbolized this task so much that they were willing to give up their food allowance to get some paper and printing machine?

ניצולי שואה יהודים התקבצו לתוכם, בעודם ממתינים להזדמנות להגר מאירופה. אך על אף סביבת החיים הארעית שאפיינה את מחנות העקורים, החיים היהודיים החיוניים שנוצרו במסגרתם, ובמיוחד הפעילות התרבותית הענפה שאפיינה אותם, מייחדים תקופה זו מבחינה היסטורית.

אלפי הניצולים, שהתקבצו אל מחנות העקורים, החלו לשקם אט-אט את חייהם; רבים מהם נישאו, הולידו ילדים וניסו לאסוף מחדש את שברי חייהם. אולם השיקום לא לבש רק אופי פרטי אלא קיבל ביטוי נרחב גם בתחום הציבורי. מנהיגות מקומית החלה מתרקמת במחנות השונים, מערכת חינוך נוסדה ומעל לכל החלה להתקיים פעילות תרבותית נמרצת, רובה ככולה ביידיש. אחד הביטויים הבולטים ביותר לעשייה תרבותית זו היה עיתונות רחבת היקף ביידיש שנוצרה במחנות העקורים - יותר ממאה כותרים שונים ומגוונים אשר השתרעו על פני אלפי עמודי

דפוס. ואכן גודש הפרסומים העיתונאיים והאינטנסיביות יוצאת הדופן של הוצאתם הופכים מקור היסטורי זה לצוהר חשוב, שדרכו אפשר לבחון לא רק את קורות המחנות השונים ואת אופן התפתחותם, אלא גם את חיי הרוח של הניצולים ואת אופי תרבותם הפנימית.

דבריו של דוד רוזנטל, מעורכי "אונדזער שטימע", בגיליונו הראשון של העיתון אשר נכתב ביד ושוכפל במכונת שכפול, רימזו כבר בשלב המוקדם שבו הם פורסמו על העוצמות שבהן לוותה העשייה העיתונאית ביידיש במחנות העקורים ועל המשמעות שהייתה למפעל זה בעיני יוצריו. לא שאיפות ספרותיות או עיתונאיות, כתב רוזנטל, הדריכו את העורכים בבואם להוציא

The use of Yiddish in Germany by Jews, who were brothers of those millions who were murdered, and returning to create and write there, is described in the article as an act of returning to life and reviving the spirit after the destruction.

עיתון, אלא רצון עז להתריס בפני הרוצח הנאצי ולהוכיח לו כי משימתו השפלה כשלה. בעיני רוזנטל, חיסול השלטון הנאצי, שדרס במגפיו העקובים מדם את ארצות אירופה ופגע פגיעה אנושה ביהודים, התמצה לא רק בהנפת הדגלים של העמים החופשיים על אדמת גרמניה אלא גם בכך שהמילה היהודית, המילה ביידיש, מרחפת על פני חורבות הערים הגרמניות, מייסרת את הרוצחים וגוזלת מהם את מנוחתם. הישרדותו של העם היהודי, החסר מדינה עצמאית משל עצמו, אינה באה לידי ביטוי בהנפת דגל כמו דגלם של העמים הריבוניים האחרים, כי אם בקימומה מחדש של תרבותו שכמעט חוסלה בשנות המלחמה.

השימוש ביידיש על אדמת גרמניה בידם של יהודים, אחים לאותם מיליונים שנרצחו, והחזרה ליצירה ולכתיבה בה, מתוארים במאמר כמעשה של חזרה לחיים ושל החייאת הרוח לאחר החורבן. ואולם כוחה של הידיש אינו משמש רק כלפי חוץ: הוצאת העיתון, הדיון על גבי דפיו והעיסוק הציבורי המשותף בו - בכוחם גם לחזק את ציבור העקורים. רוזנטל ציין במאמרו את החשיבות הרבה שראו עורכי העיתון בעידודה ובחיזוקה של רוחם של הניצולים, אנשי שארית הפליטה, ואת התפקיד החשוב

Let us hear the voice of our people. Let the language of those millions who were thrown into eternity by Hitler horror be loudly heard! Let the Jewish word be heard in the land of our most deadly enemy, let our voice pass over field and forest, a village and a city, and will arrive to the most remote corner of the forever cursed German earth and will demand an answer for the terrible "WHY?"..

שהם ייחסו לעיתון במשימה זו. באופן מיוחד הוא רואה כבעיית בהקשר זה את מצבם הירוד של בני הנוער הניצולים, שחינוכם נפגע פגיעה קשה במהלך המלחמה ושנחשפו בגיל רגיש כל כך לכיעור החיים בכל עצמתו.

ולבסוף, העיתון בעיני רוזנטל הוא גם כלי ליצירת קשר, אמצעי להשמעת קולם של הניצולים - כשמו של העיתון עצמו, "אונדזער

שטימע" - קולנו - כלפי חוץ; ליצירת קשר קודם כל עם אנשי שארית הפליטה במחנות אחרים ולאחר מכן גם מחוץ לגרמניה, עם קהילות יהודיות ברחבי העולם. באמצעות העיתון השמיעו העקורים את קולם גם מול שלטונות הכיבוש בגרמניה, בתביעה למצוא פתרון מהיר למצבם ולאפשר לרבים מהם לעלות ארצה.

הנה כי כן, החזרה לכתיבה וליצירה בידיהם לאחר המלחמה סימלה את החזרה לחיים של הניצולים עצמם לאחר אימי השואה; והנתיב העיקרי של ביטויים במחנות העקורים - עיתונות שארית הפליטה בידיהם - קיפלה בתוכה את העוצמות האדירות שהשקיעו הניצולים בשיקום האישי ובאיסוף שברי חייהם ותרבותם.

דוד ראזענטאל, "פֶאַרוואָס אַ ייִדישע צייטונג? [לשם מה עיתון יהודי?]", אונדזער שטימע [קולנו], גיליון 1, 12 ביולי 1945, עמ' 5-2

"לא שאיפות ספרותיות או עיתונאיות הניעו אותנו להוציא את עיתוננו בהיותנו מנותקים זה שנים ארוכות מן המקורות של הספרות והעיתונות, האמנות והמוזיקה הכללית והיהודית. ראינו כיצד במגפיים מגואלים בדם [...] סימן הצבא המנצח דאז של "עם האדונים" את נתיב הניצחון שלו על פני ארצות אירופה. ערכי תרבות חרבו, מיליוני חיי אדם נכחדו, מאות אלפים נהפכו לעבדים - זה הסיכום העגום של שלטונה הקצר של החיה הנאצית. עתה, בזכות מאבקם של העמים האנגלו-סכסים, הצבא האדום עטור הניצחון וכל בני האנוש אוהבי החירות, מוטל הרייך השלישי מובס לחלוטין.

ונבשעה [שמעל לחורבות הערים והעיירות ההרוסות מתנופפים דגלי העמים החופשיים, הבה נשמע גם את קולו של עמנו. שתצלצל ברמה הלשון של אותם מיליונים שהזוועה ההיטלריסטית השליכה אל הנצח! שתישמע המילה היהודית בארצו של אויבנו הרצחני ביותר, שיחלוף קולנו על פני שדה ויער, על פני כפר ועיר ויגיע לפינה הנידחת ביותר של

האדמה הגרמנית המקוללת לנצח ויתבע תשובה ל"למה" הנורא. למה הפכתם אותנו ליתומים, למה הרסתם את חיינו, החרבתם את בתינו?! שתשרוף שפתנו כמו ברזל מלוכן את גופם, תגדול את מנחתם, וכמו סיוט תייסר אותם עד חורבנם המוחלט של מי שמסרו לידי השטן את השלטון על העמים במאה ה-20.

No literary or journalistic ambitions, wrote Rosenthal, guided the editors when they publish this newspaper, but a strong desire to defy the Nazi killer and prove to him that his depredated mission failed. To Rosenthal, the elimination of Nazi rule, which with his bloody boots ran over the European countries and fatally hit the Jews, consisted not only by waving flags of the free peoples in Germany but also in the fact that the Jewish word, a Yiddish word, hovers over the ruins of German cities, tormenting the killers and takes away their rest/peace of mind.

החופש שייחלנו לו בעומק נשמותינו הגיע. גורלה של העריצות ההיטלריסטית נחתם לנצח. עידן חדש מפציע, בתעוזה גועשת וברצון ברזל אנו צועדים לתוך חיים חדשים. אנו מתחילים מבראשית, שכן מחיר יקר, יקר מדי, שילמו היהודים בעד הניצחון. מיליונים הלכו מאתנו, נכסים חומרניים [...] אבדו, והנוער שגדל באווירה של ריקבון מוסרי וברוח הדמורליזציה של המחנות כבר שכח לצערנו את [...] המסורות של "עם הספר". עם מצב זה אסור לנו להשלים. הניסיון הראשון להביא תיקון לחיינו הרוחניים [...] הוא עיתוננו. אנו רוצים ש"אונדזער שטימע" יסב את תשומת הלב והעניין לא רק לסוגיות העוסקות במה שמכונה "התארגנות", אלא בראש ובראשונה לבעיות הנוגעות לחינוך ולהשכלה שלנו. אנו רוצים ש"אונדזער שטימע" ישקף את חיי היום-יום שלנו וייצור קשר בינינו ובין אחינו במחנות אחרים. [...] אנו רוצים לעקור מנפשנו את כל ההשפעות של המחנות ולתמוך בחינוכו של היהודי הצעיר שנגזלו ממנו החום והאהבה של האם או דברי המוסר של האב. [...] מתוך תקווה זו אנו מגישים לידי הקורא את אונדזער שטימע."

אלה פלורסהיים השלימה עבודת דוקטור באוניברסיטה העברית בנושא "תחיית תרבות יידיש במחנות העקורים בגרמניה בראי עיתונות שארית הפליטה".

מחנה ההשמדה ההמונית בלז'ץ

הגברים ורק אחר-כך הובלו הנשים הערומות. הריצו אותם בליווי מכות רצח, דרך היישרוולי לתאי הגז. כאשר כולם נכנסו, נסגרה הדלת מבחוץ ומנוע הדיזל הופעל. פעולת המנוע נמשכה 20 דקות בדיוק. אחר-כך נפתחו דלתות תאי הגז לכיוון הרמפה. קבוצת אסירים יהודיים הייתה אחראית על הוצאת הגופות, וקבוצת אסירים יהודים אחרת הובילה את הגופות לבורות ענקיים, אשר כוסו בסיד כבוי. כמו כן הייתה קבוצת אסירים, אשר מתפקידם היה להוציא שיני זהב מהגופות. הגרמנים הקפידו שלא לאבד אף גרם זהב. הזהב ודברי הערך נארוזו במזוודות גדולות ונשלחו לעיר לובלין.

חיסול מחנה בלז'ץ

בסוף שנת 1942 החלו הגרמנים לחסל את מחנה בלז'ץ. גוויות הוצאו מהבורות, נערמו ונשרפו. בבלז'ץ לא היה קרמטוריום, לכן הניחו את הגוויות על מסילת הברזל ושרפו אותם בחומר דליק. משך ימים רבים התרוממו ענני עשן שחור מעל המחנה. הבית המרכזי, ששימש להמתה בגז, והגדר - פורקו. חלק מצידוד ההשמדה הועבר למחנה מייזנק. למקום הגיעה מברלין קבוצה מיוחדת של קציני "אס-אס", כדי לבדוק אם השטח נשאר נקי מעדויות. על שטח המחנה נטעו יער צעיר של עצי אורן. אחר-כך הקימו על שטח המחנה חווה חקלאית. בחווה התגוררה משפחה של פולקס-דויטשה. כאשר הצבא הרוסי הגיע לנהר בוג, ברחו משפחה זו לגרמניה, בעקבות הצבא הגרמני הנסוג. מבני החווה נהרסו. צוות אנשי הי"אס-אס אשר עבד בבלז'ץ, הועבר ליוגוסלביה ולחם בפרטיזנים.

האסירים האחרונים אשר עבדו בבלז'ץ, הועברו למחנה ההשמדה סוביבור ונרצחו שם, כדי למנוע מהם להעיד בבוא היום.

אחרי המלחמה, קיבלו השלטונות בפולין עדויות על הזוועות אשר היו בבלז'ץ מעובדי רכבת פולנים, אשר עבדו בתחנת הרכבת בלז'ץ.

כאמור, במחנה ההשמדה בלז'ץ מצאו יקירינו מגטו בוכניה את מותם הטראגי בקיץ 1942 וביניהם אמי רוזליה ואחותי אסתר.

יהי זכרם ברוך.

זאב פישלר

ב-1993 ביקרתי במחנה ההשמדה בלז'ץ, על מנת לפקוד את המקום, שבו נספו אלפי יהודי בוכניה [Bochnia] והסביבה וביניהם גם בני משפחתי. לאחר ביקור זה, החלטתי לאסוף חומר על מחנה ההשמדה בלז'ץ ולהפיצו בין ידידינו, השותפים לגורל אכזר זה.

במרחק שמונה ק"מ מטומושוב-לובלסקי וחמישה-עשר ק"מ מרבה-רוסקה, מאחורי תחנת הרכבת בבלז'ץ, משתרע שטח חולי, שנטוע בו יער דליל של עצי אורן. במקום זה בחרו אנשי הי"אס-אס והגסטאפו להקים בשנת 1941 את מחנה ההשמדה בלז'ץ.

מחנה ההשמדה בלז'ץ היה בית-חרושת למוות. במהלך עשרת חודשי פעילותו נרצחו בו 600,000 אנשים חפים מפשע. שטחו של המחנה היה 260 על 275 מטרים, וסביב לשטח מלבני זה הוקמה גדר תיל דוקרני. מחוץ לגדר טרחו הגרמנים לנטוע עצים רבים, כדי להסוות את אשר התרחש בתוך המחנה.

בכל פינות המחנה נבנו מגדלי שמירה גבוהים. על המגדלים הוצבו זרקורים רבי עצמה ומכונות ירייה. ליד הכניסה, מקום מסילת הברזל, נבנה חדר שמירה. בצידו השני של המחנה נבנו מספר צריפים, אשר שימשו מגורים לצוות הגרמנים במחנה.

צריפים אחדים נועדו לאכסון רכוש הנרצחים ולמגורי היהודים אשר עסקו במלאכת האכסון.

בבלז'ץ נבנה, כאמור, מבנה מיוחד בעל שישה חדרים. לכל חדר הכניסו כ-750 איש. לכל חדר גז היו שתי דלתות. בפתחו האחד הוכנסו אנשים חיים, ומפתחו השני הוצאו גוויות אל הרמפה.

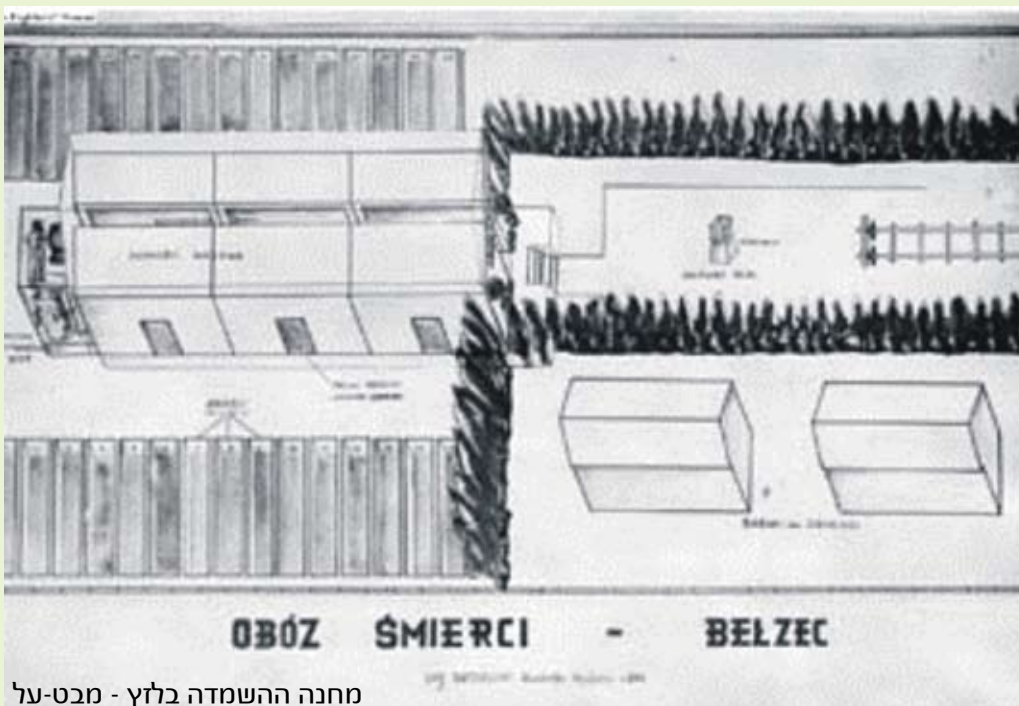
בחדרון ליד המבנה היה מנוע דיזל. מחדרון זה העבירו צינורות לכל אחד מהחדרים. בכניסה לחדר הגז, עדיין התאמצו הגרמנים לטשטש את מטרותם הזדוניות, ומעל הדלת הייתה הכתובת "מקלחות ואינהלציה". בצד עמד עציץ גדול עם פרחים.

מחודש מרץ 1942 החלו לזרום לבלז'ץ המוני משלוחים. הרכבות הגיעו לבלז'ץ על פי קצב חיסול הגטאות. כאשר הקרונות נכנסו למחנה, אנשי הי"אס-אס פתחו את דלתות הקרונות. בצרחות ובעזרת מכות ברובים הוצאו הקורבנות מהקרונות.

עם רדת האנשים מהקרונות, החלו קציני "אס-אס" להסביר לאנשים, כי כולם נוסעים מזרחה ושם יעסקו בעבודות שונות. יש לזכור, שבשנת 1942 אנשים טרם שמעו על הרעיון המטורף של "השמדה המונית". לא הייתה ברירה, לאנשים לא היה לאן לברוח.

מכל משלוח אשר הגיע לבלז'ץ, נבחרו מספר בחורים צעירים ובריאים לעבודת הקבורה. צעירים אלה החליפו קבוצת צעירים אשר כבר עבדה במשימה זו. כל קבוצה אשר סיימה את תפקידה, נשלחה אף היא לחדרי הגז.

הראשונים שהלכו לתאי הגז היו

מחנה ההשמדה בלז'ץ - מבט-על

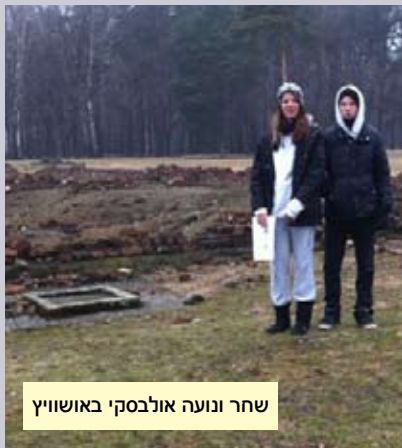

מסע בזמן - פולין 2013

שחר אולבסקי

תחילת חודש מרץ 2013 לקחה אותי למקום אחר ולא מוכר בחיים שלי. נועה, אחותי התאומה, ואני טסנו לפולין כחלק ממשלחת בית-ספר תיכון "היובל" הרצליה. מדי שנה, יוצאת משלחת של תלמידים מכיתה י"א מטעם בית-הספר למסע לימודי בפולין. השנה יצאה משלחת של כל שכבת כיתות י"א ובהם כ-180 תלמידים.

במהלך המסע, שנמשך שבועה ימים במזג אוויר קר מאוד עבורנו, ביקרנו בכמה ערים ובמספר מקומות בפולין; בתי כנסת ובתי עלמין, גטו ורשה, לובלין, קרקוב, מיידנק, טרבלינקה, אושוויץ. מדי יום התקיים טקס שאורגן על ידי בית הספר ובו השתתפו תלמידים. גם אחותי ואני נטלנו חלק בטקסים - היא הקריאה טקסט ואני ניגנתי.

שחר ונועה אולבסקי באושוויץ

ביום האחרון למסע הגענו למחנה אושוויץ 2 - בירקנאו. למקום זה יש למשפחתנו קשר מיוחד. נועה ואני סיפרנו לכל תלמידי המשלחת על סבתא שלנו רחלה זלמנוביץ-אולבסקי שניגנה בתזמורת הנשים של אושוויץ, וגם על מרד הזונדר-קומנדו שבו השתתף אחיה של סבתא רחלה. בתמונה רואים אותנו עומדים ליד שרידי קרמטוריום 2, שאותו פוצצו אנשי הזונדר-קומנדו, שאחר כך הוצאו להורג עם כשולון המרד. איזה אומץ לב היה להם להעז ולהתמרד כנגד כל הסיכויים במקום מפחיד כזה!

זה היה הרגע החשוב ביותר מבחינתי במסע בפולין. הרגשתי סגירת מעגל היסטורית, כשלבסוף גם ניגנתי בטקס שקיימנו באושוויץ.

מימין: שחר מנגן באחד הטקסים

סבתא שלי גיבורה

אורית זאבי וינוקור

הייתי שם.

ראיתי את פסי הרכבת

טעמתי מן הקור

הרחתי את הריח בתא הגז

הדדעזעתי מן השערות, הנעליים

נאלמתי דום מול הצריפים העלובים, המיטות, מתנאי החיים...
תנאי המוות

לא קלטתי את המספרים העצומים

עיניי נמלאו דמעות למשמע סיפורים מצמררים... על מכות...
על רעב... על השפלות... היינו שם...

אבל לא באמת

לא נסעתי על פסי הרכבת בקרונות של בהמות

לא הלכתי כמעט עירומה, יחפה, בקור המקפיא

נשימת הורי ואחיי לא נעתקה לעולמים מהגז...

השערות לא היו שערותיי, הנעלים לא נעליי

לא חייתי בצריפים בתנאים מחפירים, לא אנושיים - מרחק
מילמטרים מן המוות

משפחתי איננה מספר בים המספרים שהם חיים שהיו
ואינם

לא חייתי את הסיפורים הללו, לא אותי היכו בצינור, לא רעבתי
שנים, לא אותי השפילו

לא על ידי יש מספר - כתובת שלא נמחקת

לא בליבי יש צלקת

לא, לא הייתי שם באמת

אבל סבתא שלי כן

אז כמה קטנות הן למעשה הדמעות שהזלתי לנוכח הריחות,
הסיפורים והמראות, כאשר סבתא שלי ספגה את הזוועות על
גופה, הדברים נחרטו בנפשה.

כן, סבתא שלי הייתה שם

סבתא שלי גיבורה

סבתא שלי ניצולת שואה

נכתב עם שובי מסיור בפולין במסגרת ביה"ס בשנת 1997.
מוקדש לסבתי האהובה שרה מנדלינגר.

זה היה בחמשה-עשר באפריל,
את היום ההוא לא אשכח לעולם,
הייתי חולה בטיפוס חמור וחלשה
ואפילו לא חשבתי על אוכל.

זה היה במחנה ברגן-בלזן,
שהגרמנים עצבו יום לפני בחפזון,
הם לא הגשימו להשמיד את כל האסירים
ולכן השאירו מאחור רבים בחיים.

אחרי לילה מלא באימת-מות ויסורים,
מפצצות, יריות, כמו גם משרפות,
התבהר לנו בוקר שקט עבורנו, הגפורים ששרדו.

אך היינו יותר מדי מדכדכים, כדי לשמוח,
אך היינו יותר מדי חלשים, כדי להגיב,
כעת חכינו באדישות לגם,
שכל רגע אמור היה להתרחש כאן.

וכבר שמענו איך גייפים מביעים
ובתוף הגייפים ישבו חילים בריטים,
הם היו הראשונים משלשת פעולות הפרייה,
שהגיעו למחנה ההשמדה.

הם יצאו לאט מהגייפים,
פמה מהאסירים הביאו להם פרחים,
הם לא יכלו להבין,
למה הם בוכים ולא צוחקים.

הם נמצאו בתוף יער,
שעל אדמתו שכבו גופות מתים,
הם ראו ידים, רגלים, ראשים,
המראה היה קשה מנשוא.

והשרחון היה בלתי נסבל,
הם הרגישו פאלו הם עומדים להחנק,
הם צלמו מהר את הסצנה הזו,
כלום לא נעלם מעדשת המצלמה ומעיניהם.

אז הם נתנו את הפקדה, לחפור בורות,
וחילים גרמנים אלצו לעשות את העבודה,
הם היו צריכים לקבור את המתים בקברי-המונים.
להשמיד את כלנו, לא הצליח להם.

אנו החולים, צפינו בסצנה מפעל לחלון.
היינו מרתקים למטה בכר שבועות ארוכים,
רובנו היינו עדין צעירים מאד,
אך שרדנו יותר מדי שעות טרגיות.

כמעט לא יכולנו לתפוס את מצבנו הנוכחי,
היינו סוף סוף חפשיים ויכולנו להתחיל לחיות,
אך עכשו הגיעה ההכנה, שכבר אין לנו אף אחד,
שלגמרי חסרת טעם, היתה השאיפה לשרוד את המלחמה.

כל המשפחות שלנו נכחדו,
אף אחד לא דאג לשלומנו,
נשארו לבמרי לבד, מלאים בתמונות נוראיות,
מעשי הזועות שהתרחשו בדרך היסורים שלנו!

ה- Via Dolorosa שלנו נמשכה כמעט שש שנים
ורק מעטים הצליחו להמלט מהמות,
עכשו היינו חפשיים אך עם נשמה פצועה,
קשה יהיה להתחיל מחדש.

שחרור מחנה ברגן-בלזן

דולי פרידלר (קוץ)

דולי פרידלר, מהעיר לודז', היתה
רקדנית ב"קאצט טעאטערי"
במחנה העקורים ברגן-בלזן לאחר
השחרור. השיר התפרסם באלבום
רישומים של בעלה, ברל פרידלר,
כולל רישום זה.

